

Ks. dr hab. Krzysztof Krzemiński, prof. UMK
Profesor nadzwyczajny
w Katedrze Teologii Fundamentalnej i Dogmatycznej
Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
ul. Gagarina 37, 87-100 Toruń

Toruń, 8.09.2017 r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej magistra Artura Roberta JUSZCZAKA
pt. *Teologia współczesnego judaizmu mesjanistycznego*
na podstawie koncepcji Marka S. Kinzera
napisanej na Wydziale Teologicznym
Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie
pod kierunkiem
ks. dra hab. Mirosława A. Michalskiego, prof. ChAT
(Warszawa 2017, ss. 350)

Wstęp

Problem podjęty przez mgra Artura Juszczaaka w niniejszej dysertacji doktorskiej wpisuje się w misję uczelni, której jest doktorantem. „Zagadnienia denominacyjnego podziału chrześcijaństwa oraz próba zjednoczenia wszystkich wierzących chrześcijan to jeden z głównych celów powstania i działalności Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie” – zaznacza Doktorant już w pierwszym zdaniu wstępu. „Zgłębienie zjawiska ruchu religijnego żydowskich wyznawców Jezusa z Nazaretu nazywanego judaizmem mesjanistycznym” jak najbardziej mieści się w optyce ekumenicznego wymiaru Akademii. Dodatkowym argumentem jest novum zjawiska. Choć w mniejszym stopniu dotyczy ono polskiego środowiska (w Polsce istnieje tylko kilka wspólnot żydów mesjanistycznych), a przede wszystkim amerykańskiego (około 300 kongregacji) czy izraelskiego (ponad 100 wspólnot), to jednak z naukowego punktu widzenia podjęcie badań nad tym współczesnym zjawiskiem trzeba uznać za autentyczny wkład Doktoranta w rozwój polskiej myśli teologicznej.

„Żydowski ruch mesjanistyczny, którego rozwój możemy współcześnie obserwować, pozwala na nowo odkryć, w jaki sposób przedstawiciele narodu wybranego przeżywają eklezję” – pisze ks. Peter Hocken i Daniel Juster. Przez wiele lat Żydzi wierzący w Jezusa jako Mesjasza nie znajdowali akceptacji ze strony Kościoła chrześcijańskiego. Dlatego powstanie wspólnot oraz podjęty w nimi w 2000 roku dialog międzywyznaniowy traktują jako swoiste „powstanie ze śmierci do życia”, o którym mówi autor List do Rzymian, gdy nauczał, że Bóg na nowo przyjmie swój naród (por. 11, 15).

Ruch Żydów mesjanistycznych powstał i rozwija się wśród członków narodu wybranego, którzy uwierzyli w Jezusa z Nazaretu jako Mesjasza Izraela, Syna Bożego i Zbawiciela świata. Wierząc nie chcą wyrzekać się swojej żydowskiej tożsamości. Z tego powodu podejmują wysiłki, by ich status w Ciele Chrystusa był podobny do tego, jaki mieli Żydzi wyznawcy Chrystusa w pierwszych wiekach Kościoła. Mogli wyrażać wiarę w sposób właściwy dla swojego narodu, a z drugiej strony – wiara w Jeszucę (Jezusa) nie wymagała zanegowania tożsamości wynikającej z przynależności do narodu wybranego.

Żydzi mesjanistyczni kojarzeni przez chrześcijan z judaizmem, są w istocie przez judaizm rabiniczny traktowani jako chrześcijańska sekta, a instytucje rządowe Izraela określają ich jako apostatów odmawiając prawa do osiedlania się w państwie Izrael. Mimo to, w Izraelu istnieje ponad 100 kongregacji. Bardzo dynamiczny rozkwit ruchu dostrzega się w Stanach Zjednoczonych. Ruch staje się zauważalny dzięki coraz większej aktywności w przestrzeni teologicznej. Sukcesywnie wzrasta bowiem liczba publikacji naukowych z zakresu tożsamości i doktryny ruchu oraz jego miejsca i roli w Bożym dziele zbawienia ludzkości. Żydzi mesjanistyczni pragną krzewić wiarę w Jezusie (Jezusa) jako Mesjasza Izraela wyrażaną na sposób żydowski. Uwielbiać Go i żyć we wspólnocie według zasad określonych przez żydowskie Pisma. Uważają, że pełnia znaczenia żydowskich świąt znajduje się w osobie Jezui. W odróżnieniu od chrześcijan, którzy wywodzą się z pogan, bardzo mocno podkreślają fakt wybrania Izraela przez Boga. Odczytują Jezusie jako Mesjasza – Zbawiciela, który wypełnia obietnicę zawartą w Starym Testamencie (*Tanach*). Wszyscy wierzą, że wraz z powstaniem i rozwojem Ruchu rozpoczęła się „pełnia Żydów” (por. Rz 11, 12), „powstanie ze śmierci do życia” (11, 15). Widzą w tym znak, że „czas pogan” (Łk 21, 24; por. Rz 11, 15) niebawem się wypełni, a Jezusa przygotowuje drogę do powtórnego przyjścia na ziemię.

Kim są Żydzi mesjanistyczni? Tadeusz Jacek Zieliński, autor *Protestantyzmu ewangelikalnego. Studium specyfiki religijnej* (Katowice 2014) określa ich jako środowisko żydowskie, które „w Jezusie z Nazaretu uznało oczekiwanego w Starym Testamencie Mesjasza” (s. 282). Według wypracowanej przez Doktoranta definicji, można tym terminem określić „osoby zarówno żydowskiego, jak i nieżydowskiego pochodzenia, które są wyznawcami religii stanowiącej synkretyczne połączenie doktryn religijnych judaizmu i chrześcijaństwa interpretowanych w kontekście żydowskiej tradycji i kultury. Żydzi mesjanistyczni tworzą wspólnoty religijne, w których afirmują tradycyjną żydowską obserwację i żydowski styl życia” (s. 109).

Przez długi czas problemem był brak usystematyzowanych opracowań teologii Ruchu. Tę aporię zdaje się wypełniać Mark Kinzer, którego bez przesady można określić twórcą teologii postmisyjnego judaizmu mesjanistycznego. Mając żydowskie korzenie zafascynował się osobą Jezusa z Nazaretu. W ekumenicznych wspólnotach, które pozwalały mu zachować korzenie i nie przyłączać się do nominalnego kościoła odnajdywał swoją tożsamość. „Jestem Żydem mesjanistycznym, Żydem, który należy do Jezusa z Nazaretu jako Mesjasza Jisraela i znajduje w nim spełnienie i odnowę judaizmu, a nie jego unieważnienie. Jestem także osobą, która skorzystała w ogromnym stopniu na znajomości z katolickimi nauczycielami i przyjaciółmi” (s. 345) – tak dziś siebie określa Mark Kinzer. Na jego poglądy ogromny wpływ wycisnęły wieloletnie prace w Grupie Dialogu. Nie bez znaczenia była przyjaźń z Jeanem- Michelem Garrigou, wybitnym teologiem francuskim. Prace Marka Kinzera – jak podkreśla Doktorant – „można traktować jako źródło myśli teologicznej judaizmu mesjanistycznego XXI wieku. Jego poglądy na temat istoty i teologii judaizmu mesjanistycznego stanowią najbogatszy zbiór badań” (s. 17). Bardzo dobrze się więc stało, że mgr Artur Juszczak, Doktorant Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie uczynił ten materiał teologiczny przedmiotem pogłębionych, usystematyzowanych badań naukowych, dzięki czemu polski czytelnik może zaznajomić się z najbardziej bogatym i usystematyzowanym opracowaniem teologii judaizmu mesjanistycznego.

1. Struktura i treść rozprawy doktorskiej

Recenzowane studium ma strukturę trójstopniową. Doktorant opracował wybrany problem w trzech, wzajemnie uzupełniających się segmentach tematycznych. Zasadniczy obszar problemowy, którym jest określenie tożsamości wyznawców judaizmu

mesjanistycznego i kierunku aktualnego rozwoju tego ruchu religijnego wytyczonego przez zmiany w Symbolu wiary i poglądy teologiczne jednego z liderów i głównego teologa Ruchu Marka Kinzera został poszerzony o zagadnienia szczegółowe, które obejmują próbę regulacji podstawowych pojęć, specyfikę ewolucji Symboli wiary, obserwacji oraz teologii Żydów mesjanistycznych. Trzy części dysertacji stanowią komplementarną całość. Istnienie każdej z nich jest jak najbardziej uzasadnione.

W części pierwszej Doktorant podejmuje kwestię regulacji kluczowego aparatu pojęciowego. Zauważa, że w polskiej przestrzeni naukowej nie funkcjonuje pełna definicja terminu „Żyd”. Uzasadnione więc było doprecyzowanie tego określenia w konfrontacji z rozumieniem go w judaizmie oraz w systemie prawnym państwa Izrael. Zwieńczeniem przeprowadzonego studium jest podanie pełnej aktualnej definicji terminu „Żyd”. Doktorant doszedł do wniosku, że ma on charakter nieostry. Oznacza osobę pochodzenia żydowskiego, jak i osobę jedynie przekonaną o takim pochodzeniu oraz osobę innego pochodzenia, która dokonała konwersji na judaizm. Wskazana tu została rozbieżność ze stanowiskiem judaizmu mesjanistycznego, w ramach którego nie jest ani praktykowana ani honorowana konwersja.

Przedmiotem badań w rozdziale drugim była nazwa i istota Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego oraz próba definicji terminu „Żydzi mesjanistyczni”. Geneza ruchu – według ustaleń Doktoranta – związana jest z założeniem pierwszej synagogi mesjanistycznej Bet Messiah w 1970 roku. Zdaniem Autora, definicja Ruchu mesjanistyczno-żydowskiego musi uwzględniać datę inicjacji, przekonania religijne oraz strukturę organizacyjną. Okazało się, że nazwa „Żydzi mesjanistyczni” nie nawiązuje do żydowskiego rodowodu, ale do judaistycznego stylu życia i form ekspresji religijnej. Wysoki odsetek (rzędu 50%) członków pochodzenia nieżydowskiego opowiadając się za ideą duchowego *Jisraela*, blokuje – postulowane przez pozostałych członków – wprowadzenie konwersji. Większym problemem – jak wykazuje Doktorant – jest swoista dwubiegunowość. Pod przyjętą przez Autora nazwą „pseudojudaizm mesjanistyczny” kryje się chrześcijańska doktryna połączona z żydowską obserwacją. Określenie „normatywny judaizm mesjanistyczny”, właściwe religijnemu etnocentryzmowi, podkreśla żydowskie pochodzenie, jedność z narodem żydowskim, znaczenie judaizmu rabinicznego i jego tradycji. Te elementy w pełni identyfikują organizację Union Of Messianic Jewish Congregations. Identyfikacji Doktorant dokonał przyjmując za kryterium: żydowską genealogię, relację do narodu żydowskiego, tradycji judaistycznej oraz judaizmu rabinicznego.

W drugiej części dysertacji Doktorant dokonał opracowania symboliki czterech najważniejszych historycznie i aktualnych organizacji zrzeszających Żydów wyznających wiarę w Jezusa z Nazaretu – Mesjasza. Symbolika jest rozumiana nie tylko jako wyznanie wiary, ale także jako zespół wierzeń, obserwacji i form działalności ruchu religijnego. W pierwszym rozdziale Doktorant przedstawił symbolikę historycznej wspólnoty Israelites of the New Covenant, z końca XIX wieku, uważanej w literaturze przedmiotu za paradygmat obecnego Ruchu. Jej Symbol wiary nie podejmował kwestii bóstwa Jezusa, a wspólnota negowała wartość tradycji żydowskiej. Była swoistym amalgamatem chrześcijaństwa i judaizmu, celebrując święta zarówno chrześcijańskie, jak i żydowskie.

W rozdziale drugim Autor opracował symbolikę – zrzeszającej wyznawców nominalnego chrześcijaństwa żydowskiego pochodzenia i oskarżanej o prozelityzm z powodu nastawienia ewangelizacyjnego wobec judaizmu – organizacji Hebrew Christian Alliance of America (HCAA). Jak ustalił Doktorant, hebrajscy chrześcijanie nie sformułowali swojego Symbolu wiary, gdyż nie aspirowali do określenia własnej doktryny. Po zmianie nazwy w 1975 roku na Messianic Jewish Alliance of America (MJAA) w aktualnym Symbolu zawarta jest koncepcja Trójjedynego Boga oraz bóstwa Jezusa. Pominięto natomiast kwestię zarówno żydowskiego narodu, jak i judaistycznej tradycji.

Charakterystyka powstałej w 1973 roku, podobnie jak HCAA – nastwionej ewangelizacyjnie – organizacji Jews for Jesus (Żydzi dla Jezusa) jest przedmiotem studium w rozdziale trzecim. W genezie wspólnoty syntetyzującej chrześcijańską wiarę z nieskrępowaną demonstracją żydowskości, Doktorant dopatruje się zrębów judaizmu mesjanistycznego oraz zastosowania terminów „Żyd mesjanistyczny” i „judaizm mesjanistyczny” wśród z elementami kultu do ewangelizacji Żydów. Dla upadłego i wymagającego zbawienia przez wiarę w Jezusa narodu jedynym ratunkiem – według wspólnoty – jest wiara w Jezusa Chrystusa. Stąd Symbol wiary zawiera zarówno odniesienie do Trójjedyności Boga, jak i bóstwa Jezusa.

Obecnie najbardziej stabilna i zdefiniowana doktrynalnie jest – powstała w 1979 roku – organizacja Union of Messianic Jewish Congregations (UMJC). Stanowi ona przedmiot badań Doktoranta w następnych dwóch rozdziałach pracy. Zdaniem części liderów MJAA związek ze światem chrześcijańskim blokował rozwój wspólnot mesjanistycznych. Organizacja UMJC powstała w wyniku decyzji o zerwaniu z MJAA, odcięciu się od hebrajsko-chrześcijańskiego dziedzictwa i wyraźnego zwrócenia się w kierunku judaizmu. Według doktryny Union życie kultowe oparte w całości na tradycji żydowskiej odczytanej w świetle Nowego Testamentu, ale niezależnie od teologicznej argumentacji wychodzącej poza ramy doktryny chrześcijańskiej umożliwia uczestnictwo w religijnym życiu narodu żydowskiego. Zredagowany w 2012 roku Symbol wiary, akceptując i gloryfikując tradycję żydowską a przemilczając kwestię Trójjedyności Boga oraz bóstwa Jezusa, nie pozostawia wątpliwości – podkreśla Doktorant – że dominującym trendem w tej formie judaizmu mesjanistycznego jest przesunięcie punktu ciężkości z chrześcijańskiego ewangelikalizmu w kierunku radykalnej identyfikacji ze społecznością żydowską, judaizmem rabinicznym. „Dojrzały judaizm mesjanistyczny – zdaniem członków organizacji – (...) jest naśladowaniem Jezusa za pomocą tradycyjnych żydowskich form ekspresji i dzisiejszych praktyk judaizmu w Jezusie i przez Jezusa” (s. 160). Na uwagę zasługuje charakterystyka relacji z chrześcijaństwem i judaizmem. Jak stwierdza Doktorant, ważnym wydarzeniem było zainicjowanie w 2000 roku dialogu międzywyznaniowego normatywnego judaizmu mesjanistycznego i Kościoła rzymskokatolickiego. W 2011 roku powstała grupa teologiczna The Messianic Judaism and the Church Working Group, która pod egidą Southern Methodist University w Teksasie podjęła wysiłek wypracowania teologicznego konsensusu między judaizmem mesjanistycznym, protestantyzmem i katolicyzmem. Zbliżenie z judaizmem nie przyniosło zakładanego efektu. Zdaniem jednego z przywódców żydowskich, Gershona Nerela, „tradycyjnemu judaizmowi łatwiej o zbliżenie z wojującym, ale monoteistycznym islamem, niż z judaizmem mesjanistycznym deklarującym poparcie dla chrześcijańskiej koncepcji Boga” (s. 185).

Po tej dość długiej, ale w pełni uzasadnionej introdukcji, Doktorant podjął badania nad tym, co stanowi esencję studium. Część trzecia traktuje o systemie teologicznym Marka Kinzera, głównego lidera i teologa współczesnego ruchu judaizmu mesjanistycznego. Trwające sześć lat prace w łonie Ruchu zaowocowały ogłoszeniem w 2005 roku oficjalnego stanowiska organizacji w dokumencie „Defining Messianic Judaism”. Kierowane przez Kinzera ugrupowanie Hashivenu stanowi o przekonaniach mniejszości Ruchu, ale najbardziej usystematyzowanych teologicznie i opartych na solidnych podstawach akademickich. Zdaniem Harveya, można go uznać za programowy system teologiczny judaizmu mesjanistycznego (s. 192). Dla Kinzera – jak zaznacza Doktorant – „teologia stanowi kompilację prawd wiary zapożyczonych z teologii chrześcijańskiej wyrażaną za pomocą hebrajskich terminów interpretowaną w świetle tradycji żydowskiej” (s. 193). Jest więc chrystocentryczna i skoncentrowana na narodzie żydowskim. Jej podstawą jest – w odróżnieniu od ujęć chrześcijańskich – „pełna akceptacja nieodwołalnego powołania narodu żydowskiego jako ‘świętego ludu’ pozostającego w wiecznym przymierzu z Bogiem

oraz uznanie kluczowej roli Jezusa z Nazaretu jako Mesjasza odgrywającego pierwszoplanową rolę w realizacji Bożych planów” (s. 195).

System teologiczny Marka Kinzera został przedstawiony przez Doktoranta w siedmiu blokach tematycznych: introdukcja do teologii, hermeneutyka, tradycja, chrystologia, soteriologia, eschatologia, a zamyka go eklezjologia. Teologia Kinzera – jak dowodzi Doktorant – ma charakter etnocentryczny: niepodważalnym jej principium jest świętość narodu żydowskiego, a za źródło Objawienia Boga w historii uznaje – obok Pisma Świętego – tradycję rabiniczną (s. 195-197). Centrum teologii stanowi według – trzeba przyznać dość zaskakującej kolejności – naród żydowski i Jezus z Nazaretu (s. 198). W hermeneutyce ujawnia się negatywna krytyka podejścia chrześcijańskiego na rzecz afirmacji perspektywy judaistycznej (s. 208). Konsekwencją takiej optyki jest postawienie na pierwszym miejscu tradycji rabinicznej oraz inkluzja myśli i działalności Żydów mesjanistycznych w świat tradycyjnego judaizmu (interpretacja „innych” jako judaizmu rabinicznego) (s. 217). Z nieukrywaniem zaskoczeniem Doktorant odnotowuje, że według Kinzera, Jezus mógł być zdeklarowanym faryzeuszem (s. 224).

Chrystologia – co dość oczywiste – jest obszarem nieustannych kontrowersji. Doktorant zwraca uwagę na *novum* ujęcia Kinzera, które wynika z balansowania między chrześcijańskimi dogmatami a żydowskim mistycyzmem. Odrzucenie nicejskiego *Credo* – jak słusznie zauważa Autor – pozbawia chrystologię Kinzera tożsamości chrześcijańskiej. Dla teologicznego ukonstytuowania roli Żydów w historii zbawienia przyjmuje paradygmaty, które obrazują Jezusa jako Pośrednika, judeochrześcijańskie „Imię” oraz „Jednię *Jisraela*”. Jezus jako Żyd jest jednoosobowym ucieleśnieniem całego narodu. Pozwala to Kinzerowi zbudować koncepcję przewodniej roli narodu żydowskiego wobec innych narodów (s. 232-237). W tym celu przechodzi od terminów „zbawienie”, „odkupienie” na rzecz „zakończenie, spełnienie świata” czy „wypełnienie doczesności” (s. 238). Kinzer utożsamia Żydów mesjanistycznych z biblijną Resztą *Jisraela* (s. 248-251). Konsekwencją akcentowania roli narodu jest – jak wskazuje Doktorant – pewność zbawienia całego narodu żydowskiego. „Soteriologia judaizmu mesjanistycznego oparta jest na przekonaniu o powszechnym zbawieniu Żydów niezależnie od wyznawanej przez nich wiary” (s. 252). Konsekwencją tak zorientowanej soteriologii jest eschatologia Kinzera. Jezus – zdaniem teologa – wprowadził nową jakość *keduszy*. Utożsamiając się zaś z narodem sprawia, że cały *Jisrael* zostaje uświęcony. Cała sfera *profanum* zostanie ostatecznie przeniknięta *sacrum*. Eschatyczny świat przyszłości cały będzie wypełniony *keduszą*. Inkarnacja Boga pod postacią Wcielonego Logosu – według Kinzera – winna być traktowana nie jako zakończenie pewnego procesu w Bożym palnie, ale jako kontynuacja i intensyfikacja historiozbawczych form obecności Bożej świętości *kedusza* w życiu *Jisraela* (s. 263).

Intersująca jest również eklezjologia Kinzera. Stanowi całkowite *novum* w stosunku do tradycyjnych ujęć Eklezji. Opiera się na trzech pryncypiach (Eklezja – wspólnota zjednoczona z Żydów i nieżydowskich wierzących; solidarność Żydów mesjanistycznych z narodem żydowskim; solidarność Kościoła z narodem *Jisraela*) (s. 270-271). W ujęciu Kinzera Eklezja ma bilateralną strukturę. Jedną część stanowi Kościół złożony z etnochrześcijan, drugą zaś Żydzi mesjanistyczni (judeochrześcijanie). Nowotestamentowy wzorzec wspólnoty żydowskich zwolenników Jezusa (Resztę *Jisraela*) stanowią Żydzi mesjanistyczni. Z tytułu żydowskiej tożsamości wszyscy Żydzi – według koncepcji amerykańskiego teologa – dostąpią zbawienia. W krytycznej ocenie Doktoranta, propozycja Kinzera ma dwa słabe punkty. Pierwszy stanowi oparcie wzorca eklezjologicznego na elementach mistycznych, co wymagałoby akceptacji obydwu subspołeczności, drugi zaś wynika z obecnej struktury Reszty (Ruchu Żydów mesjanistycznych) złożonej po połowie

z żydowskich i nieżydowskich wierzących, co nie koreluje z biblijnym przesłaniem, że cała Reszta jest częścią narodu żydowskiego (s. 271-273).

Podsumowanie przeprowadzonych przez Doktoranta badań stanowi zredagowane wręcz wzorcowo zakończenie dysertacji. Artur Juszcak przypomniał w nim cel rozprawy, jej główny problem, aby następnie w sposób syntetyczny, bardzo precyzyjnie podsumować wyniki badań. Po raz kolejny odśladania to bardzo dojrzałą osobowość wytrawnego badacza problemów naukowych posiadającego nie tylko umiejętność głębokiej analizy, ale zdolnego dokonać bardzo komunikatywnego zestawienia wyników badań. Zakończenie stanowi swoiste kompendium całej pracy doktorskiej.

Uzupełnieniem jest, zajmująca 19 stron i licząca w sumie ponad 300 pozycji, bibliografia. Bardzo cennym dopełnieniem są dwa aneksy. W pierwszym Doktorant umieścił 10 dokumentów źródłowych (Artykuły wiary, Konstytucje, Symbole, Deklaracje, Rezolucje) (s. 301-332), w drugim zaś „Zarys sylwetki psychologiczno-religijnej Marka S. Kinzera” (s. 333-346) pozwalający czytelnikowi poznać osobowość lidera i głównego teologa Ruchu Żydów mesjanistycznych w USA.

2. Walory dysertacji doktorskiej

Autora dysertacji doktorskiej, mgra Artura Roberta JUSZCZAKA charakteryzuje naukowa dyscyplina i precyzja.

a) Na podkreślenie zasługuje bardzo dokładny, a przy tym jasny i logiczny plan pracy. Struktura jest bardzo szczegółowa, ale respektuje prawa logicznego podziału i daje czytelnikowi już na pierwszy rzut oka dobrą orientację w problematyce podejmowanej w pracy.

b) Dysertację charakteryzuje bardzo dobrze zredagowany wstęp pracy. Jest szczegółowy, bardzo rozbudowany. Zawiera wszystkie niezbędne elementy wprowadzenia do monografii naukowej z zakresu nauk teologicznych.

c) Autor we wstępie w sposób jasny, a zarazem precyzyjny naukowo wyjaśnia co jest przedmiotem, zamysłem i celem rozprawy oraz na czym polega jej problem badawczy. Przedmiot złożonego procesu badawczego jest trójsegmentowy. Jest nim wpieryw niezbędny aparat pojęciowy funkcjonujący w przestrzeni judaizmu mesjanistycznego, a następnie symbolika ruchu oraz teologia oparta na poglądach teologicznych Marka Kinzera. Judaizm mesjanistyczny jest nurtem/ruchem, który dopiero zmierza do dojrzałej strukturowo i doktrynalnie tradycji wyznaniowej. W trwającym dopiero od lat 70. XX wieku procesie formowania się obecnej postaci ruchu pod względem doktrynalnym wyróżnia się unijna część zrzeszona pod egidą Union of Messianic Jewish Congregations (s. 14).

Celem pracy mgra Artura Juszcaka jest regulacja aparatu pojęciowego, wskazanie kierunku rozwoju oraz studium aktualnej myśli teologicznej judaizmu mesjanistycznego (s. 14). W ramach uzasadnionych zabiegów w celu uściślenia i dookreślenia aparatu pojęciowego Autor skupił się na kluczowych dla opracowania pojęciach „Żyd”, „Żyd mesjanistyczny”, określeniu „Ruch mesjanistyczno-żydowski” i pojęciu „judaizm mesjanistyczny”. W obszarze symboliki, czyli wiedzy o wyznaniach przedmiotem badań uczynił „podstawowe elementy składowe całokształtu działalności ruchu religijnego stanowiące o jego charakterze, formie i tożsamości z wyróżnieniem Symbolu wiary jako dogmatycznej podstawy” (s. 14) ruchu mesjanistycznego. W studium teologii ruchu Doktorant skoncentrował się na badaniu specyfiki teologicznej judaizmu mesjanistycznego XXI wieku. Punktem odniesienia uczynił dorobek naukowy głównego teologa i lidera

organizacji Union of Messianic Jewish Congregations Marka S. Kinzera. Problem ujął w siedmiu blokach tematycznych: istota teologii, hermeneutyka, chrześcijańska i żydowska tradycja, chrystologia, soteriologia, eschatologia i eklezjologia (s. 15).

d) Doktorant precyzyjnie określa źródła dysertacji, z których konsekwentnie korzysta w procesie badawczym. Stanowią je opracowania systematyczne oraz artykuły. Najstarsze sięgają XIX wieku i związane są z początkami ruchu na rzecz Żydów wierzących w Jezusa z Nazaretu. Tu wskazana jest postać Josepha Rabinowitza. Autorem opracowań na temat pierwszej wspólnoty był Franz Delitzsch. Doktorant korzysta z opracowań intersubiektywnych (zewnętrznych) i subiektywnych (wewnętrznych) dalszej działalności hebrajskich chrześcijan w XX wieku autorstwa m.in. Hugh'a Schonfielda, Jacoba Jocza, Dawida Rauscha, monografii Arnolda Fruchtenbauma, Daniela Justera, Carola Harris-Shapiro, Michaela Schiffmana. Sięga także do obecnie jedynego usystematyzowanego studium na temat teologii Żydów mesjanistycznych autorstwa Richarda Harveya. Najobficiej oczywiście – głównie w trzeciej części – czerpie z teologicznej twórczości Marka Kinzera. Jako źródłowy tekst biblijny wskazuje „Biblię Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych” (oprac. przez Zespół Biblistów Polskich, wyd. IV, Pallotinum, Poznań 1989).

Bibliografia pracy jest niezwykle bogata. Liczy w sumie ponad 300 pozycji. Większość stanowi literatura obcojęzyczna, głównie anglojęzyczna. Podział literatury jest logiczny i uzasadniony. Literatura – co zasługuje na szczególne podkreślenie – ma bardzo szeroki, ekumeniczny, przekraczający granice wyznań, charakter.

Na uwagę zasługują dwa aneksy. Pierwszy, zajmujący 30 stron, zawiera oryginalne teksty dokumentów źródłowych. Drugi zaś 14-stronicową charakterystykę sylwetki Marka Kinzera. Załączone teksty mają istotne znaczenie dla czytelnika, który dzięki temu może skonfrontować opracowanie Autora ze źródłami.

e) Pan mgr Artur Juszcak precyzyjnie i konsekwentnie prowadzi naukowe badania. Na początku każdego rozdziału kompetentnie wprowadza czytelnika w podejmowane studium bardzo klarownie zredagowanymi wstępami, jasno formułuje tezy badawcze. Obficie czerpie z literatury źródłowej – głównie, co trzeba wyraźnie podkreślić, anglojęzycznej – oraz opracowań i komentarzy do omawianego zagadnienia. Przywołuje autorów, którzy zajmują inne stanowisko niż lider i główny teolog żydów mesjanistycznych – Mark Kinzer. Umiejętnie prowadzi dyskusję teologiczną na argumenty naukowe. Na koniec każdego rozdziału – co świadczy o dojrzałym warsztacie badawczym – dokonuje syntetycznego podsumowania badań przygotowując czytelnika do dalszych etapów studium. Wszystko to świadczy, że mamy do czynienia z badaczem charakteryzującym się umiejętnością naukowego podejścia do przedmiotu badań. Doktoranta charakteryzuje dojrzałość i samodzielność badawcza.

f) Doktorant szczegółowo określa specyfikę problemów badawczych. Głównym problemem badawczym studium Doktoranta jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: Kim są wyznawcy judaizmu mesjanistycznego i jaki kierunek rozwoju tego ruchu religijnego wyznacza zmiana w Symbolu wiary oraz poglądy teologiczne Marka Kinzera” (s. 17). Autor wskazuje – w formie pytań – siedem problemów szczegółowych. Odpowiednio do problemów badawczych formułuje tezy robocze. Główną tezę studium – według Doktoranta – jest to, że „wyznawcy judaizmu mesjanistycznego to zarówno Żydzi, jak i osoby nieżydowskiego pochodzenia, których aktualny Symbol wiary i obecny dyskurs teologiczny mają wymiar etnocentryczny i wskazujący na dążenie do zerwania związku z nominalnym chrześcijaństwem i zbliżenia z judaizmem sensu *stricto*” (s. 18).

Pan mgr Artur Juszcak bardzo dokładnie opisuje stosowaną metodę badawczą. Jest ona bardzo zróżnicowana, odpowiednio do prowadzonych badań. W pierwszej części posługuje się metodą analizy krytycznej zebranych materiałów. Następnie przeanalizowany materiał poddaje ocenie, która pozwoliła na sformułowanie aktualnych definicji podstawowych pojęć i określeń. W drugiej części zastosował metodę odpowiednią do obszaru symboliki, przez którą współcześnie rozumie się wiedzę o Kościołach i wyznaniach. Symbolika stara się przedstawić poszczególne nurty (tradycje, odłamy, wspólnoty) chrześcijaństwa bez oceniania ich zasadności. Doktorant wytypował więc reprezentatywne dla ewolucji ruchu organizacje przedstawiając je w porządku chronologicznym. W wyniku tego ukazuje ewolucję w – jak zaznacza nie napotkanej w literaturze – perspektywie: intersubiektywnej (ewolucja ruchu w świetle relacji do judaizmu tradycyjnego) i subiektywnej (zglobienie zagadnienia życia kultowego) (s. 20). W części trzeciej Doktorant przeanalizował twórczość teologiczną Marka Kinzera z lat 1998-2014, dokonując systematyzacji według klasycznych schematów teologii dogmatycznej (protestanckiej i rzymskokatolickiej). W siedmiu blokach tematycznych (wprowadzenie w teologię, hermeneutyka, tradycja, chrystologia, soteriologia, eschatologia i eklezjologia) po wstępie i analizie myśli Kinzera podejmuje krytyczną dyskusję teologiczną. Podsumowania zawierają rekapitulację poglądów oraz ich ocenę w świetle postawionych problemów badawczych. Powyższa metoda pozwoliła Doktorantowi na stworzenie schematu teologii systematycznej judaizmu mesjanistycznego według koncepcji Marka Kinzera (s. 192-271).

g) Praca jest bardzo dobrze udokumentowana. Ma wyraźnie źródłowy charakter. Z racji stosunkowo nowego zjawiska, jakim jest powstanie Ruchu judaizmu mesjanistycznego, Doktorant czerpie głównie z najnowszych opracowań. Podziw budzi bogactwo pozycji bibliograficznych. Literatura źródłowa i podstawowa liczy w sumie 200 pozycji, w tym 23 publikacje są autorstwa Marka Kinzera, który tworzy i działa w USA. Stąd wynika, że dominująca część źródeł powstała w języku angielskim. Autor – co potwierdza *novum studium* – sięga także do aktualnych dysput teologicznych na forach dyskusyjnych (10 pozycji anglojęzycznych). Wśród literatury można odnaleźć również publikację Doktoranta na temat Szabatu i Dnia Pańskiego w myśli judaizmu mesjanistycznego oraz w doktrynie i teologii katolickiej.

3. Uwagi krytyczne

Pierwsza moja uwaga dotyczy wstępu. Moim zdaniem dobrze byłoby umieścić w przypisach dane bibliograficzne poszczególnych pozycji źródłowych, które Doktorant omawia w tekście. Praca stałaby się bardziej komunikatywna. Czytelnik miałby źródło w przypisie dolnym.

Druga uwaga dotyczy źródła biblijnego, edycji Pisma Świętego. Na metodologii teologii uczono mnie, że zasadniczo korzystamy z najnowszego wydania. Od lat jest już obecne V wydanie tzw. Biblii Tysiąclecia, albo – wydana w 2006 roku „Biblia Jerozolimska”, do której Doktorant przecież się odwołuje. W tym kontekście czerpanie z IV wydania „Biblii Tysiąclecia” wydaje się nieuzasadnione.

Na bardzo dobrą stronę merytoryczną pracy nieco cienia rzuca bardzo duża ilość błędów, głównie literowych i edytorskich. W sumie na ponad 50 stronach napotkałem błędy edytorskie i niedopracowania w pisowni. Są to oczywiście drobiazgi w kontekście całego dzieła, ale w przygotowaniu pracy do druku – co sugeruję Autorowi – wymagają dokładnej korekty.

4. Tezy do dyskusji na obronie pracy

1. W dyskusji proszę, by Doktorant krytycznie ustosunkował się do soteriologicznej koncepcji Marka Kinzera, że zbawienie narodu żydowskiego dokona się bez względu na wyznawaną wiarę jej członków. Poproszę o rozwinięcie tego problemu i teologiczną, krytyczną ocenę stanowiska Kinzera.

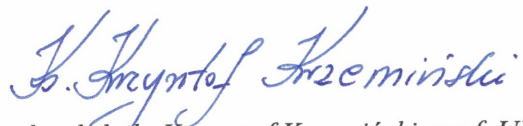
2. Drugi problem wynika z moich zainteresowań i zaangażowania ekumenicznego. W 2011 roku powstała grupa teologiczna The Messianic Judaism and the Church Working Group, która pod egidą Southern Methodist University w Teksasie podjęła wysiłek wypracowania teologicznego konsensusu między judaizmem mesjanistycznym, protestantyzmem i katolicyzmem. Poproszę o rozwinięcie wątku przebiegu i treści prac grupy roboczej, w której – z ramienia judaizmu mesjanistycznego – uczestniczy Mark Kinzer oraz o charakterystykę osiągnięć tej grupy.

5. Wniosek końcowy

Formułując wniosek końcowy będący wypadkową wszystkich uwzględnianych wektorów ocenianej pracy trzeba podkreślić, że Pan mgr Artur Robert JUSZCZAK przedstawił bardzo wartościową, interesującą i poprawnie metodologicznie i formalnie napisaną dysertację doktorską opartą na rzetelnej bazie źródłowej przy wykorzystaniu bardzo bogatej, głównie anglojęzycznej literatury. Dysertacja stanowi dojrzałe i oryginalne studium. Zaprezentowana rozprawa świadczy o teologicznej dojrzałości i bardzo dobrym warsztacie naukowym jej Autora. Jeśli jest praktyką wyróżnianie wybitnych prac przez władze Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej – to wnioskuję o takie wyróżnienie dla pana mgra Artura Juszcza za niniejszą dysertację.

W mojej ocenie nie ulega najmniejszej wątpliwości, że monografia *Teologia współczesnego judaizmu mesjanistycznego na podstawie koncepcji Marka S. Kinzera* (Warszawa 2017, ss. 350) spełnia wszystkie wymogi stawiane dysertacjom doktorskim (zob. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki Dz.U. z 2003 r. Nr 65. Poz. 595; z 2005 r. Nr 164. Poz. 1365). Na podstawie przeprowadzonej analizy i krytycznej oceny pracy przedstawiam Radzie Wydziału Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie **wniosek o dopuszczenie Pana mgra Artura Roberta JUSZCZAKA do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.**

Z wyrazami szacunku

ks. dr hab. Krzysztof Krzemiński, prof. UMK